

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 27, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 14.11.2021

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 15.12.2021

Sayfa / Page: 285-301

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Yudum Görmüş

Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü

ykirmizi@kastamonu.edu.tr

“ORGAN ADLARI” ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR HAKKINDA BİR KAYNAKÇA DENEMESİ

Öz

Temel sözcükler dillerin söz varlığında önemli bir yere sahiptir. Temel sözcükler ve dolayısıyla organ adları Türkçenin sözcük yapımı sistemi içerisinde sıkça kullanılan sözcük kategorilerindedir. Organ adları üzerine yapılacak çalışmalar incelenen dil hakkında önemli bir malzeme oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ana dili içerisinde temel sözcüklerin önemi üzerinde durularak organ adlarının tanımı yapılmış, bu adlarla ilgili Türkiye Türkçesi ile yapılan çalışmalar incelenmiştir. Tez, kitap, kitap bölümü ile makale ve bildiri niteliğindeki çalışmalar listelenmiştir. Sonuç bölümünde de yapılan çalışmaların kısa bir değerlendirmesine yer verilerek kaynakçanın organ adları ile ilgili çalışmalara kaynaklık etmesi amaçlanmıştır.

İncelemede, organ adlarına söz varlığı çalışmalarında özellikle de tıp terimleri ile ilgili çalışmalarda, müstakil bölüm olarak yer verildiği görülmüştür. Tarama yapılırken, Türkoloji kadar tıp bilimi ve diğer bilimler için de önemli bir veri oluşturan organ adları çalışmaları sosyal bilimler alanı ile sınırlandırılmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezleri hakkında açıklamalar yapılmış, kitap ve kitap bölümleri ile makale ve bildiriler yazar adlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Konu ile ilgili makale ve tezlerin çokluğu dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Organ adları, insan vücuduyla ilgili adlar, tıp terimleri, temel sözcükler, söz varlığı.

A BIBLIOGRAPHY ESSAY ON STUDIES ON “ORGAN NAMES”

Abstract

Basic words have an important place in the vocabulary of languages. Basic words and therefore organ names are among the frequently used word categories in the Turkish word formation system. Studies on organ names constitute an important material about the language studied.

In this study, the definition of organ names has been made by emphasizing the importance of basic words in the mother tongue, and the studies on these names in Turkey Turkish have been examined. Theses, books, book chapters, and articles and papers are listed. In the conclusion part, a brief evaluation of the studies is given and it is aimed that the bibliography will be a source for those who work on organ names and those who will do it.

In the study, it was seen that organ names were included in separate sections in vocabulary studies, especially in studies on medical terms. While scanning, organ names studies, which constitute an important data for medical science and other sciences as well as Turcology, were limited to the field of social sciences. Explanations were made about master's and doctoral theses, books and book chapters, articles and papers were listed alphabetically according to the names of the authors. The abundance of articles and theses on the subject draws attention.

Key words: Organ names, names related to the human body, medical terms, basic words, vocabulary.

Giriş

Ana dili kavramı dil biliminde çok önemli bir yere sahiptir ve birçok tanımı yapılmıştır. İnsanoğlu ana dilinin kavramlarıyla evreni biçimlendirirken; dünyayı ana dilinin penceresinden görür (Aksan 1999: 15). Doğan Aksan'a göre ana dili, “anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir” (1998: 81). Ana dili kıstaslarından biri olan temel sözcükler dillerin söz varlığında önemli bir yere sahiptirler. Temel sözcükler nitelikleri dolayısıyla dil akrabalıkları, dil ayrışması, dil öğretimi, dil tarihi ve dil bilgisi gibi dil incelemelerinde başvurulan birinci derecede önemli sözcük kategorilerinden olup; dil bilimciler sayı adları, hayvan adları, organ adları gibi ad bilimi verilerini temel sözcükler olarak kabul etmektedirler (Doğan 2005: 141). Aksan, temel sözcüğü “Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu öğeler, insan yaşamındaki birinci derecede önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir” şeklinde açıklayarak (1995: 341-343) organ adlarını da temel sözcükler arasında gösterir (1995: 341-343; 1996: 26). Gerhard Doerfer ise temel sözcükleri “Belli kültürlere bağlı olmayıp bütün insanlarda ortak olan kavramları gösteren sözcüklerdir.” şeklinde tanımlar (1980-1981: 1).

Dil ediniminde temel sözcükler arasında organ adlarının ilk sıralarda yer aldığı görülür. Temel sözcüklerden olan organ adları diğer sözcüklere göre zihinde daha kuvvetli yer tutarlar, daha kalıcıdır (Doğan 2005: 143-158). Organ adlar, dildeki anlam değişmelerine en fazla direnç gösteren sözcük alanlarından da biridir. Organ adları Türkçenin ilk kaynaklarından itibaren takip edilmektedir. Türkçenin lehçeleri arasında organ adlarının temel sözcükler olarak kullanım açısından örtüştüğü görülür. Temel sözcükler kolay kolay değişime uğramazlar, istisnai durumlarda da temel sözcük, kök morfem olarak ya da deyimlerde, atasözlerinde, ikilemelerde yaşantısını sürdürebilir. Türk dilinin organ adları, dil biliminin temel sözcükleri belirlemedeki ölçütlerinden biri olan kullanım sıklığı açısından değerlendirildiğinde söz konusu sözcüklerin gerek asıl anlam, gerekse yan anlamlarıyla oldukça yüksek kullanım sıklığına sahip oldukları görülmektedir (Doğan 2005: 157).

Güncel Türkçe Sözlük'te beden (Arapça) sözcüğü, canlı varlıkların maddi bölümü, vücut; vücudun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü, gövde; giysilerde ölçü; kale duvarı şeklinde tanımlanırken aynı sözlükte organ (Fransızca) sözcüğü için vücudun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bölümü, örgen, uzuv; mecaz anlamda ise bir görevi, bir işi yerine getirmekle yükümlü kuruluş ifadesi yer alır. <https://sozluk.gov.tr> [Erişim: 05.06.2021]. Organ, biyolojide belirli bir görevi veya görevler bütünü yapan doku grubu kabul edilir. Tıp literatüründe iki veya daha fazla tipte dokudan oluşan, belirli bir fonksiyonu ve şekli olan yapı; belirli bir göreve sahip vücut parçası veya oluşum, uzuv; kendine özgü bir işlevi olan anatomik yapı olarak tanımlanan organ ve Latince organum, “alet, araç” sözcüğünden türemiştir (Dökmeci 2006; Ertuğrul 2013: 477; Peker vd. 2014: 146). Organ adları içinde sayılan saç, sakal, yüz gibi sözcükler de dil çalışmalarında bedeni oluşturan parçalar olarak değerlendirilir (Coşar 2008: 1050). İnsan vücuduyla ilgili adlar genel olarak organ adı altında incelenmektedir.¹

Bu çalışmada insan vücuduyla ilgili adlar organ adlarına dâhil edilerek bu konuda yapılan tezler, kitaplar ve kitap bölümleri ile makale ve bildirimler incelenmiştir. Yüksek lisans ve doktora tezleri kısaca açıklanırken kitap bölümü, kitap, makale ve bildirimler yazar adlarına göre alfabetik sırayla verilmiştir.

1. Organ Adları ile İlgili Çalışmalar

1.1. Organ Adları Konulu Tezler

1.1.1. Organ Adları Konulu Yüksek Lisans Tezleri

Aktaş, Tuğba (2013). *Tatar Türkçesindeki 'Baş' ve 'Baş'ta Bulunan Organ Adları ile Kurulmuş Deyimler ve Bu Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Şekilleriyle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Aktaş, Tatar (Kazan) Türkçesindeki deyimleri esas aldığı çalışmasını “baş” ve “baş”ta bulunan organ adlarıyla sınırlandırmış, Tatar (Kazan) ve Türkiye Türkçelerindeki deyimlerin diyalektolojik eş değerliğini (eş zamanlı uyumu) incelemiş, bu incelemeyle söz konusu kelime kategorisinin her iki lehçe arasında kullanım bakımından ortaklıklarını ve farklılıklarını

¹ Organ adları sınıflandırması ile ilgili bkz: Yudum Kırmızı (2019). “İnsan Vücuduyla İlgili Adları Sınıflandırma Denemesi: Garibnâme Örneği”, *Dil Araştırmaları*, S. 24, s. 113-122.

değerlendirmeye çalışmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, deyim ve deyimbilim kavramları hakkında bilgi verildikten sonra bu kavramlar üzerinde farklı ülkelerde yapılan çalışmalar ile Türkiye Türkçesi ve Tatar (Kazan) Türkçesinde ortaya konulan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Tezin ikinci bölümünde Nekiy İsenbet'in Tatar Tələneñ Frezëologik Süzlëğë adlı eserinden “baş” ve “baş”ta bulunan 18 organ adıyla kurulmuş 2468 deyim tespit edilmiş, aynı organ adıyla kurulmuş deyimler Latin alfabesi ile tablo halinde gösterilmiştir. Çalışmada yazılı kaynakların yanı sıra halk dilinde yaşamakta olan deyimler de incelenmiştir. Üçüncü bölümde Tatar (Kazan) Türkçesine aktarılmış deyimlerin Türkiye Türkçesindeki karşılıkları tespit edilmiş ve aralarındaki ortaklıklar belirlenmiştir. Bu ortak deyimlerin varyantlaşmaları, Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde “Baş” ve “Baş”ta Bulunan Organ Adları ile Kurulmuş Deyimlerde Varyantlılık başlığı altında çeşitli açılardan ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise *Deyimlerde Yalancı Eş Değerlik* başlığı altında her iki lehçede aynı veya benzer bileşenlerle kurulmuş, yapı bakımından birbirine benzeyen, birbirini çağrıştıran fakat aynı anlama gelmeyen, hatta bazen tam tersi bir anlamı bile ifade eden deyimler üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde elde edilen veriler özetlenmiş ve değerlendirilmiştir. Tatar Türkçesi deyimlerinin Türkçe açıklamalarıyla birlikte yer aldığı bu çalışma, aynı zamanda 2468 madde başından oluşan küçük bir deyimler sözlüğü niteliğindedir. Tatar Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde şeklen aynı veya benzer olan fakat kısmen ya da tamamen farklı anlamları ifade eden 47 deyim tespit edilmiştir.

Amin, WessamEldin Mohamed Kamal Mohamed (2020). *Yabancı Dil Öğretimi Bağlamında Türkçe ve Arapça Organ Adları İçeren Deyimlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Amin, bu çalışmasında öncelikle Arapça ve Türkçede organ isimlerini içeren deyimlerin yapısal ve anlamsal açıdan benzerliklerini tespit etmeye çalışmıştır. Ana dili Arapça olan öğrencilere bu benzerlik ve farklılıklardan yararlanılarak deyimlerin nasıl öğretileceğine dair öneriler geliştirmeye çalışmıştır. Yazar, giriş bölümünde Türkçe ve Arapça dil ve kültür etkileşiminden bahsederek ikinci bölümde deyimlerin özellikleri ve diğer kalıp sözlere yer vermiş, üçüncü bölümde ise yabancı dil öğretiminde deyimlerin önemine değinmiştir. Daha sonra Türkçe ve Arapça organ adları içeren deyimler karşılaştırılmıştır. Çalışma göz, kulak ve burun sözcükleri ile sınırlandırılmış, Türkçe ve Arapçada bu sözcüklerle oluşan kısmen ve tamamen benzer deyimler incelenmiştir. Son olarak dördüncü bölümde ise ana dili Arapça olan öğrencilere deyim öğretimi ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Başkurt, Meryem (2014). *Kırım Tatar Türkçesinde Organ Adlarından Yapılan Eğretilmeler*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Çalışma; organ adlarından yapılan eğretilmelerin sürgün sonrasında günümüze kadarki süreçte Kırım Tatar Türkçesi yazı dilinde gösterdiği değişim ve gelişimin incelendiği giriş, birinci bölüm, inceleme ve sonuç olmak üzere dört ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde; adlandırma kavramı, adlandırma yolları, eğretilmenin tanımı ve kapsamı ile organ adlarının söz varlığı içindeki yerinden söz edilmiştir. İnceleme bölümünde ise tezin kapsamına giren eğretilmeler Doğan Günay'ın tasnifi esas alınarak belirlenmiş; en eskisi 1962 basım tarihli olmak üzere, 1944 sonrası dönemden 2000'li yıllara değin yayımlanmış, 44 roman ve hikâye taranmıştır.

Bu eserlerdeki eğretilmeler tespit edilerek listelenmiştir. Organ isimleriyle kurulan eğretilmeler; insana ait özelliklerin doğaya aktarılmasıyla oluşan eğretilmeler, doğaya ait özelliklerin insana aktarılmasıyla oluşan eğretilmeler, doğadaki nesnelere arasında aktarmalarla oluşan eğretilmeler, organlar arası aktarmalarla oluşan eğretilmeler ve somutlaştırma olmak üzere beş ana başlıkta incelenmiştir. Organlar; her ana başlık altında tıp kitaplarındaki tasnifler esasında sınıflandırılmış; eğretilme içinde kullanıldığı tespit edilen organlar için örnekler verilmiştir. Tespit edilen örnekler ilk olarak sözlük bilimi ve daha sonra da anlam bilimi yöntemleriyle incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise, yaklaşık elli yıllık bir zaman diliminde Kırım Tatar Türkçesinde ortaya çıkan değişim ve gelişmeler, eğretilmelerde işaretlenmeye çalışılmıştır.

Bekçioğulları, Fahri (2006). *Kazak Türkçesi'ndeki Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin Türkiye Türkçesi'ne Aktarımı*. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

Bu çalışmada sadece organ adları değil insan vücuduyla ilgili adlar da incelenmiştir. Kıpçak lehçelerinin genel özelliklerini bünyesinde barındıran Kazak Türkçesindeki organ adlarıyla ilgili deyimlerin Türkiye Türkçesine aktarılmış giriş bölümünde bu konuda daha önce yapılan çalışmalara değinilmiştir. Türk lehçeleri arasındaki ilişkiler ortaya konularak tespit edilen deyimler vasıtasıyla Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki benzerlikler, ortak düşünceler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Buayşem, Yunus (2006). *Ana Bilim Açısından Türkçe ve Çince'de Deyim Karşılaştırması (Organ Adları ile İlgili Deyimler)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Gelişmeli anlambilim açısından ele alınan bu çalışmada Türkçe ve Çince'deki deyimler taranarak aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Deyimlerin oluşumu ve anlamı ile ilgili bilgi verildikten sonra her iki dildeki deyim aktarmaları karşılaştırılmıştır. Her iki dildeki boyundan yukarı ve beden kısmının geçtiği organ adının tanımı ve o dilde kullanıldığı deyimler verilmiştir. Çalışma giriş bölümünden sonra Anlambilim açısından Türkçe ve Çince'de deyim aktarımı, Türkçede ve Çince'de boyundan yukarı organ adları ile ilgili deyim karşılaştırması ve Türkçede ve Çince'de beden organ adları ile ilgili deyim karşılaştırması şeklindeki üç bölüm ve bir de kaynakçadan oluşmaktadır.

Çolak, Mehtap (2004). *Türk Folklorunda Baş*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Mehtap Çolak giriş bölümünde “baş”ın anatomik ve fizyolojik yapısına değinip, Türklerin kafatası ile ilgili verdiği kısa bilgilerden sonra ikinci bölümde vücut organ adları ve dil arasındaki bağlantıyı açıklayarak sözcük anlamıyla “baş”ı değerlendirmiştir. Üçüncü bölümde ise “Edebiyatımızda Baş” başlığı altında ferdi ve anonim eserlerde “baş” kavramının kullanımını incelemiştir. Çolak, çalışmasında “baş” sözcüğünü birlikte kullanıldığı sözcük grupları içerisinde deyim ve atasözleri ile ele almış; bu söz kalıplarının kullanımlarına Türk edebiyatından örnekler göstermiştir. Yazar, dördüncü bölümde “baş”la ilgili inanmalara Türkiye ve Türkiye dışındaki Türk topluluklarından örnekler göstermiştir. Beşinci bölümde “baş” süslemeleri ve “başlık”lar, altıncı bölümde ise “baş” hastalıkları ve halk arasındaki tedavi yöntemleriyle ilgili tespitlere yer vermiştir.

Çolak bu çalışma ile Türkiye ve Türkiye dışındaki Türk topluluklarının kültürlerinden de örnekler vererek “baş” etrafında oluşan folklorun belgelenmesine çalışmıştır.

Denizman, Sevim (2019). “*Türkçede ‘Burun’ Japoncada ‘Hana’ ile Oluşmuş Deyimler*”. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Denizman bu çalışmada duyu organı Japonca “hana” ve Türkçe “burun” ile oluşmuş deyimlerin benzeyen ve ayrışan yönlerini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırmacı, Japonca ve Türkçeden birçok sözlük ve kitabı inceleyerek topladığı bu deyimlerde “burun” duyu organının toplumun hangi değerlerini temsil ettiğini ve “burun”un deyimler vasıtasıyla nasıl kavramsallaştığını araştırmıştır. Birinci bölümde “Türkçede Deyimler” başlığı altında deyimlerin yapısal ve anlamsal özelliklerine yer vermiştir. İkinci bölümde ise Japoncada deyimlerin genel özellikleri ile yapısal ve anlamsal özelliklerini açıklamıştır. Tezin esasını teşkil eden üçüncü bölümde ise Türkçe ve Japoncada “burun” ve “hana” sözcükleri ile kurulan deyimleri incelemiştir. Sonuç bölümünde Türkçede “burun” ve Japoncada “hana” sözcüklerinin kullanıldığı deyimler; her iki dilde de ifade ve anlamları benzer olan deyimler; ifadeleri benzer, anlamları farklı deyimler; anlamları benzer, ifadeleri farklı olan deyimler şeklinde sınıflandırılmıştır. Yapılan sınıflandırma dışında, işaret edilen kavram açısından deyimlerin koku alma açısından ilişkilendirilen deyimler; dar alan, yakınlık, yaklaşma açısından ilişkilendirilen deyimler; duygular ile ilişkilendirilen deyimler; insanoğlunun fiziksel ve kişisel özellikleri ile ilişkilendirilen deyimler olmak üzere dört ana başlık altında toplandığı ve yine duygu açısından “kibir, gurur, aşağılama, hor görme”; “kırgınlık, öfke, sinir”, “sıkıntı, pişmanlık, hoşnutsuzluk” olmak üzere üç duyguyu ifade ettiği görülmüştür.

Ekmen, Botan Cudi (2018). *Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Organ Adları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ekmen, çalışmasında yüzü aşkın Eski Uygurca kaynağı tarayarak organ adlarını çeşitli yönleriyle açıklamaya çalışmıştır. Eski Uygur Türkçesi alanında “organ adları” ile ilgili ilk çalışmalardan biri olan bu çalışmanın giriş bölümünde konu, amaç ve yöntem gibi genel bilgiler verilmiş, incelenen Eski Uygur Türkçesi külliyatı hakkında genel bilgilerden sonra taranan metinler listelenmiştir. Uygurların tarihi üzerinde durulup Eski Uygur külliyatı hakkında detaylı bilgilerden sonra başka bir bölümde organ adları ile ilgili bazı tanımlar ve sınıflandırmalar yapılmıştır. Sınıflandırılarak incelenen organ adları, maddeler halinde ele alınmış, organ adlarının tanımları yapıp köken ve etimolojileri hakkında bilgiler sunulmuş, bu adların çağdaş lehçelerde ne şekillerde yaşadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen organ adlarıyla ilgili örneklerden başka ikilemeler, deyim ve atasözlerinde yer alan organ adlarıyla ilgili de örnekler gösterilmiştir. Çalışmanın sonunda “Organ Adları Dizini” verilmiştir. Sonuç kısmında ise yapılan incelemelere dair bazı değerlendirmeler yer almaktadır.

Hüseynova, Aysel (2014). *Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimlerin Karşılaştırılması (Azerbaycan - Özbek ve Türkiye Türkçesi)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki leksik bağları ortaya koyarak bu lehçeler arasındaki ortak kullanımların ve ortak fikirlerin tespit edilmeye çalışıldığı bu

çalışmada organ adları terimi ile insan vücuduna ait olan unsurlar kastedilmiştir. Seçilen sözlüklerde Özbek Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki organ adları ile kurulan deyimler; kelime sayısına göre deyimler, duyu organlarına göre deyimler, insan organ adlarıyla kurulmuş deyimler, hayvanlara ait organ adlarıyla kurulmuş deyimler başlıkları altında incelenmiştir. Azerbaycan, Özbek ve Türkiye Türkçesinde ortak kavrama ve ortak kelimeye sahip deyimler sıralanmıştır.

İlhan, Metin (2019). *Türkçe Organ Adlarının Yönelim Metaforları Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

İlhan, organ adlarının metaforlar ile olan ilişkisi üzerinde durduğu çalışmasının giriş bölümünde konu, amaç ve yöntem hakkında genel çerçeveyi çizerek birinci bölümde metaforlar, teoriler ve metafor türleri hakkında bilgi vermiştir. İkinci bölümde organ adları ile ilgili bilişsel süreçler ve bunun Türkçe ve bazı yabancı dillerdeki yansımalarını ortaya koymak suretiyle dilin evrensel boyutunu göstermeye çalışan araştırmacı organ adlarının Türkçede nasıl işletildiği ve semantik oluşumlarına ait örnekleri tarihi ve güncel kaynaklardan tanıklayarak göstermiştir. Sonuç bölümünde ise yaptığı incelemeleri değerlendirmiştir. Türkçenin eski dönemlerinden başlayıp günümüze kadar uzanan sürecinde organ adlarının kullanımlarının incelendiği bu çalışmada organ adlarının temel anlamı ile beraber metaforik anlamlar oluşturacak şekilde kullanıldığı görülmüştür. Organ adlarının bu anlam genişliği Türkçenin işletim sistemi, ifade gücü, metaforlarla olan ilişkisini açıklarken aynı zamanda çok geniş bir anlatım gücüne sahip olduğunun ve çok iyi işlenmiş bir dil olduğunun göstergesi olarak görülmüştür.

Kirişçioğlu, Mehmet Fatih (1988). *Mütercim Âsım Efendi'nin Kâmûs Tercümesi'ndeki Uzuv İsimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Kirişçioğlu çalışmanın giriş bölümünde Mütercim Âsım'ın hayatı ve eserlerine yer verdikten sonra uzuv adlarını yapı bakımından “sözlükte yer alan uzuv adlarının yapısı” başlığı altında incelemiştir. Araştırmacı uzuv adlarını insan ve hayvan uzuv adları diye ayırmadığı gibi uzuv adları dışında kalan insan vücuduyla ilgili adları da çalışmasına dâhil etmiştir. Sözlük bölümünde Türkçe uzuv adlarının önce transkripsiyonlu şeklini vermiş sonra da Kâmûs'ta yer alan tarif ve Arapça karşılığını göstermiştir. Yeni bir paragraf içinde ise sözcüğün Türk lehçe ve şivelerindeki karşılıklarını sıralamıştır. Çalışma sonunda indeks bulunmaktadır.

Erişime açık olmayan bazı yüksek lisans tezleri şunlardır:²

Hakan, Gülsün Betül (2011). *Türkçe ve Kırgızca'da “El” ile İlgili Deyimlerin Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Bişkek: Manas Üniversitesi.

Tor, Gülseren (1982). *Anadolu Ağızlarında Organ Adları*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Yılmaz, Fuat (2003). *Türkiye ve Azerbaycan Türkçesinde Bazı Organ Adları ve Kullanım Alanları (Bir Karşılaştırma)*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

² Bu tezlere TÜBESS üzerinden de erişim sağlanamamıştır.

Organ adlarının müstakil bölüm olarak yer aldığı tıp terimleri ile ilgili bazı yüksek lisans tezleri şunlardır:

Batmaz, Macidegül (2013). *Eski Uygur Türkçesinde Tıp Terimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Macidegül çalışmasında, terimlerin genel özellikleri ile terim yapma yolları, yeni terimler türetme bakımından Uygur Türkçesinin gösterdiği özellikler, Uygurların tarihi, edebiyatı, dil ve kültürü hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Uygurlardaki tıbbî geleneği açıklanmaya çalışmıştır. Çalışmada çeviri ve tercüme yapılmış tıp metinlerinden faydalanılarak tespit edilen Uygur Türkçesi tıp terimleri, organ adları, hastalık adları, genel sağlık terimleri gibi başlıklara ayrılmış; terimler yapı, anlam ve köken bakımından incelenmiştir. Eski Türkçeyi ele alan kaynaklar taranarak terimler açıklanmaya çalışılmış terimlerin incelenmesi neticesinde göze çarpan özellikler belirtilmiştir. Vücuttaki organ ve bölge adları ile cerahat ve vücudun salgıladığı maddelerin adları incelendiğinde vücuttaki organ ve bölge adlarının büyük ölçüde günümüze ulaşmış kelimelerden oluştuğu ve yalnızca “vücut, beden” anlamındaki et kelimesinin Soğd kökenli olabileceği diğerlerinin ise Türkçe olduğu tespit edilmiştir.

Işık, Utku (2016). *Karahanlı Türkçesinde Tıp Terimleri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Bu çalışmada sözcük ve terim kavramları açıklanarak Karahanlılar, Karahanlı Türkçesi ve Türk tıbbıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Karahanlı Türkçesinde kullanılan tıp terimlerini belirlemede Kutadgu Bilig, Dîvânu Lügâti't-Türk, Atebetü'l-Hakâyık ve Satır Altı Kur'an Tercümesi'nden yararlanılarak elde edilen terimler; temel organ adları, ara organ adları, bedensel hastalıklarla ilgili adlar, bedensel hastalıklarla ilgili eylemler, zihinsel hastalıklarla ilgili terimler, tedavi ile ilgili terimler ve diğer terimler olmak üzere yedi başlık altında değerlendirilmiştir. Tespit edilen terimler Eski Türkçe hakkında yapılan çalışmalar göz önünde bulundurularak yapı, anlam ve köken açısından incelenmiştir. Karahanlı Türkçesi metinlerinden Kutadgu Bilig, Atebetü'l Hakâyık, Dîvânu Lügâti't Türk ve Kur'an Tercümesi (Rylands nüshası) içerisinde yer alan tıp terimleri dil özellikleri açısından incelenmiştir. Bu terimler sırasıyla “organ adları”, “hastalıklarla ilgili terimler”, “tedavi ile ilgili terimler” ve “diğer terimler” olmak üzere dört ana başlıkta ele alınmış ve mevcut terimler anlam, yapı ve köken bakımından irdelenmiştir. Çalışmada hastalıkların organlar üzerinde meydana gelmesinden yola çıkılarak ilk önce organ adları ele alınmış; organ adları “temel organ adları” ve “ara organ adları” olarak iki alt gruba ayrılarak incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre Karahanlı Türkçesindeki organ adlarının neredeyse tamamının günümüz Türkçesine ulaştığı ve incelenen 44 adet organ adı içerisinde yalnızca bir sözcüğün Arapçadan alıntı diğer sözcüklerin ise Türkçe kökenli olduğu sonucuna varılmıştır.

1.1.2. Organ Adları Konulu Doktora Tezleri

Tufar, Nicolai (2010). *Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Nikolay Tufar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünde hazırladığı *Türk Dilinde Meronimi: Organ Adları* başlıklı doktora tezinde,

edebiyat, tarih, tıp konusundaki metinleri taramış, giriş bölümünde eserlerin bibliyografik künyelerini vermiş; birinci bölümde meronimi kavramını değerlendirmiş; ikinci bölümde, tarihsel ve modern Türk dili alanından taranan metinlerde yer alan insan vücudu ile ilgili organ adlarını kavramsal bir tasnif içinde örnekleri, etimolojik değerlendirmeleri, kullanım alanları ve türevleri, anlam olayları ve meronimi içindeki konumları bakımından ayrı ayrı incelemiştir. Tufar, tezin üçüncü bölümünde ise tarihsel ve modern alandan tespit ettiği organ adlarını, özellikle meronimi açısından holonim ve meronim olmalarına göre diğer kavram alanları içindeki yerlerini de göz önüne alarak incelemiştir. Bu bölümde yine organ adlarının meronimik ilişkilerine göre değerlendirmesini yapmıştır. Tufar bu çalışmada ikinci bölüme “Türk Dilinde Organ Adları” başlığını vermiş ve tarihsel ve modern Türk dilinde organ adlarını, baş kısmındaki organlar, beden kısmındaki organlar, iç organlar, genel organlar başlıkları altında sınıflandırarak incelemiştir.

Adbilim ve tıp terimleri ile ilgili tezler içerisinde organ adları ile ilgili müstakil bölümler bulunmaktadır. Bu doktora tezlerinden bazıları şunlardır:

Adıyaman, Ceyda (2018). *Kutadgu Bilig’in Adbilim Bakımından İncelenmesi*. Doktora Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.

Bu çalışmada giriş bölümünde Türk adbiliminin durumu ve içeriği hakkında bilgi verildikten sonra bu bölümün ardından sırayla insan, organ, akrabalık, meslek, topluluk, dil, yer, renk, bitki, ilaç, yiyecek ve içecek, hayvan, gök cismi ve dinî kavram adları incelenmiştir. Varlığın merkezine insan konularak yapılan bu dizilişte onu ilk çevreleyen toplumsal yapılar olan akrabalık, meslek, toplum, devlet, coğrafya sistemlerine ilişkin adlar bu halkada ele alınmış, daha sonra doğaya geçilerek yerden göğe doğru bir genişleme ve yükselme ile bitki ve hayvan formlarına ilişkin adlar etrafında incelemeler yapılmış; gök cisimlerinden kutsal adlara doğru halka genişletilerek çalışma tamamlanmıştır. Tek ele alınan adlara ilişkin niteliksel veriler ile kullanım sıklığına dayalı sayısal veriler sonuç bölümünde değerlendirilmiştir. Kutadgu Bilig’deki organ adları insan vücuduna ilişkin genel adlar, baş ve başa ilişkin adlar, gövde ve gövdeye ilişkin adlar, kollar ve bacaklara ilişkin adlar, iç organ adları vücut sıvılarına ilişkin adlar, hayvan vücuduna ilişkin organ adları biçiminde yedi grupta incelenmiştir. Adıyaman, ikinci bölümde organ adlarını incelerken aynı zamanda bu konuda yapılan bazı çalışmalardan da bahsetmiştir.

Türkmen, Seyfullah (2006). *Eski Anadolu Türkçesinde Tıp Terimleri (Tarama-İnceleme Etimoloji)*. Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Seyfullah Türkmen, doktora tezinde, Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış tıp kitaplarındaki Türkçe tıp terimlerini tespit etmeye çalışmış, bu terimleri ses bilgisi, anlam bilgisi, terim türetmede kullanılan yöntemler ve köken bilimi (etimoloji) bakımından incelemiştir. Bu çalışmada üzerinde durulan terimler orijinal kaynaklara dayalı olarak taranmış “anatomi terimleri, hastalık adları, ilâç isimleri, tıp aletleri, tıpta kullanılan gereçler, tıpla uğraşanlara verilen isimler, tıpla ilgili genel kelimeler” konu başlıkları altında alfabetik düzende ayrı ayrı maddeler hâlinde ele alınmış, madde başı olarak alınan her terim köken bilgisi bakımından incelenmiştir. Terimin hangi eser veya eserlerde geçtiği ve hangi anlamda kullanıldığı da belirtilmiştir. Üçüncü bölümde tıp terimleri, vücudun organ, bölge ve salgıladığı madde adları başlığı altında vücudun bölümleri, organlar,

bedenin salgıladığı maddeler, damarlar, iç organlar alfabetik olarak sıralanmış sadece Türkçe kökenli sözcükler ayrıntılı incelenmiştir.

1.2. Organ Adları Konulu Kitap ve Kitap Bölümleri

1.2.1. Organ Adları ile İlgili Kitaplar

İhsanoğlu, Ekmeleddin (2005). *Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Naskali Gürsoy, Emine (Edt.) (2004). *Saç Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Naskali Gürsoy, Emine ve Aylin Koç (Edt) (2009). *Beden Kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Şahin, Hatice (2004). *Türkçede Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yay.

1.2.2. Organ Adları ile İlgili Kitap Bölümleri

Bozkurt, Nebi (2004). “Sünnet’te Saç, Sakal, Bıyık”. *Saç Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi. 114-123.

Donuk, Abdulkadir (2004). “Eski Türklerde Saç Şekilleri Hakkında”. *Saç Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi. 3-11.

Eliaçık, Muhittin (2009). “Sevgilinin Vücut Organları Üzerine Bir Deneme”. *Beden Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç. İstanbul: Kitabevi. 29-39.

Görmüş, Yudum (2021a). “Eski Oğuz Türkçesiyle Yazılmış Eserlerde Yüzsuyu Deyiminin Kavram ve Anlam Alanı”. *Hüseyin Özbay’a Armağan*. Edt. Mustafa Kurt-Aliye Uslu Üstten. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay. 306-332.

İlker, Ayşe (2015). “Türkçede -n Ekiyle Yapılmış Organ Adları”. *Beden Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç. İstanbul: Kitabevi. 341-339.

Kılıç, Atabey (2009). “Manzum Sözlükler-Beden Kelimeleri Sözlüğü”. *Beden Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç. İstanbul: Kitabevi. 277-301.

Merhan, Aziz (2009). “Atabetü’l-Hakayık’ta Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimler”. *Beden Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç. İstanbul: Kitabevi. 307-3154.

Naskali Gürsoy, Emine (2004). “Vâiz Anlatımıyla Saç, Sakal ve Bıyık”. *Saç Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi. 124-165.

Şahin, Erdal (2004). “Tatarca Deyimlerde Saç, Sakal, Bıyık”. *Saç Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi. 502- 508.

Şen, Mesut (2004). *Tarihî Metinlerde Saç ve Sakal Kültürü*. *Saç Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi. 12-44.

1.3. Organ Adları ile İlgili Makale ve Bildiriler

1.3.1. Organ Adları ile İlgili Makaleler

Arslan, Anıl (2018). “Türkçe Organ Adlarının Sonunda Yer Alan -n Ünsüzünün İşlevi”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, S. 4/7, s. 297-312.

Arslan, Döne ve Mustafa Said Arslan (2019). “Kazak Türkçesindeki ‘Jürek’ ile Kurulan Deyimlerin Türkiye Türkçesindeki Karşılıkları”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S. 43, s. 67-77.

Arslan, Mustafa Said (2019). “Özbek Türkçesinde Göz Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Türkiye Türkçesinde Eşdeğerliği”. *TURAN-SAM*, S. 11/41, s. 517-527.

Atasayan, Muine (1943). “Türk Saçları Üzerine İlk Antropolojik Araştırma”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 2/1, s. 29-32.

Atmaca, Emine (2009). “Kazak Türkçesinde ‘Göz’ Organ İsmiyle Kurulmuş Deyimlerin Yapı ve Anlam Özellikleri”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. IX/2, s. 19-35.

Atmaca, Emine (2013). “Kazak Türkçesinde ‘Göz, Kulak ve Burun’ Organ Adlarıyla Kurulmuş Makallar”. *Akademik Bakış Dergisi*, S. 36, s. 1-21.

Aydemir, Adem (2012). “Kutadgu Bilig ve Divanü Lugati’t-Türk’e Göre Saç-Sakal Kültürü Üzerine”. *Turkish Studies*, S. 7/3, s. 329-350.

Aydemir, Adem (2014). “Divanü Lûgati’t-Türk’te İnsan Vücuduna Ait Sözcükler”. *International Journal of Language Academy*, S. 2/4, s. 412-444.

Aydın, Mehmet (1999). “Gönül Kelimesi Üzerine”. *Türk Dili*, 566: 104-108.

Aydoğmuş, Erdal (2019). “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Deyimlerinde ‘Kalp/Yürek’”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 8/4, s. 3126-3145.

Aygün, Mehmet (2003). “Türkçe ve Almancada ‘Göz’le İlgili Deyimlerin İncelenmesi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 13/1, s. 71-88.

Baş, Melike (2016). “Türkçede Göz Sözcüğünün Deyimler Aracılığıyla Kavramsallaştırılması”. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 17-37.

Başdaş, Cahit (2004). “Türkçe Organ Adlarında Kelime Sonu -k Ünsüzü ve Çokluk”. *SBAR*, S. 5, s. 53-64.

Büyükyıldırım, Ayşe (2009). “Âşık Paşa’nın Garîbnâme’sinde İnsan Bedeniyle İlgili Benzetmeler”. *Turkish Studies*, S. 4/2, s. 167-187.

Coşar, Asiye Mevhibe (2008). “Bir Adlandırma Ögesi Olarak Organ Adları”. *Turkish Studies*, S. 3/4, s. 1049-1079.

Çakmak, Cihan (2015). “Dîvânü Lugâti’t- Türk’te Vücut ve Organ Adları”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 8/41, s. 135-143.

Çelik, Yasemin (2017). “Türkiye Türkçesinde Duyu Organlarıyla Kurulan Deyimler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 10/50, s. 72-79.

Çetin, Engin (2012). “Uygurca Kiçig Ernek, Karahanlı Türkçesi Çıçalak ve Türkiye Türkçesi Serçe Parmak Sözleri Üzerine”. *Electronic Turkish Studies*, S. 7/4, s. 1217-1227.

Çetinkaya, Bayram (2007). “Bağlam İçerisinde Yürek ve Kalp Sözcükleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/1: 111–134.

Demir, Kemal (2019). “Türkçe ve Almancadaki Ağız ile İlgili Deyimlerin Çağdaş Metafor Analiz Yöntemi ile Çözümlemesi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 23/3, s. 1243–1250.

Demirkazık, H. İbrahim (2013). “El Arkası Yerde Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı”. *Turkish Studies*, S. 8/4, s. 617-633.

Doğan, Levent (2005). “Türk Dilinde Organ adları Üzerine Bir İnceleme -Ana ve Temel Kavramlar-”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6/1, s. 141-163.

Doğan, Levent (2018). “Trakya Ağızlarında Organ Adları”. *The Journal of Social Science*, S. 19, s. 317-335.

Duman, Gül Banu ve Oksana Sorokino (2017). “Çuvaş Türkçesinde Göz ile Kurulmuş Deyimler ve Türkiye Türkçesiyle Karşılaştırılması”. *Dil Araştırmaları*, S. 21, s. 113-128.

Durgut, Hüseyin (2013). “Türk Dilinde Bedensel Özürleri İfade Eden Sözler Üzerine”. *Akademik Kaynak*, S. 1/1, s. 26-33.

Durmaz Kuybu, Ebru (2019). “Bir Dizin Denemesi: Lehçetü’l Lügat’te Geçen Organ ve Hastalık Adları”. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, S. 1/1, s. 67-79.

Elmalı, Murat ve C. Ekmen Botan (2021). “Eski Uygurca Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Kalıplaşmış Dil Birimleri”. *Karadeniz Araştırmaları*, S. XVIII/70, s. 429-448.

Ergene, Oğuz (2014). “Türkiye Türkçesinin Sözcükçülüğünde Hayvan Adlarının Organ Adlarıyla ya da Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturduğu Deyim Aktarması Örnekleri”. *Turkish Studies*, S. 9/6, s. 319-365.

Gökçe, Faruk (2015). “Kutadgu Bilig’de kör- ‘görmek’: Çok Anlamlılık, Metafor ve Gramerleşme”. *Türkbilig*, S. 29, s. 59-76.

Görmüş, Yudum (2021b). “Garibnâme’de Yüz, Beñiz, Rûy Sözcüklerinin Eşdizimlilikleri”. *Gazi Türkiyat*, S. 28, s. 45-57.

Gülensoy, Tuncer (2014). “Türkçe ve Altay Dillerinde ‘Parmak’ Adları (Parmakların Vücut Diline Katkıları)”. *Kültür Evreni*, S. 6/22, s. 7-18.

Gümüşatam, Gürkan (2009). “Eski Anadolu Türkçesi Eserlerinden Tertib-i Mu’alece’deki Organ Adlı Tıp Terimleri”. *Bellekten*, S. I, s. 25-49.

Gümüşatam, Gürkan (2010). “Kıbrıs Ağızlarında Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 27, s. 249-295.

Güneş, Bahadır (2020). “Azerbaycan Türkçesinde ‘Baş’ Sözüyle Kurulan Deyimler Hakkında”. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, S. 1/2, s. 150-162

Güneş, Cevriye Demir (2009). “Kutadgu Bilig’de Yüz ve Etik ilişkisi”. *Türk Yurdu*, S. 98/265, s. 58-61.

Gürkan, Duygu Özge (2017). “Kıyas-ı Enbiya’da ‘Gönül’ Sözcüğüyle Kurulan Deyimlerin Organ Adları Temelinde Çağrışımsal Anlamı”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 26, s. 223-238.

Güven, Meriç (2008). “Kitâbu’l-Mühimmat Fi’t-Tıb’daki Türkçe Organ Adları”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23, s. 112-135.

Güven, Meriç (2009). “Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Tıp Yazmalarındaki Türkçe Organ Adları Üzerine Bir İnceleme”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. XXVI, s. 109- 141.

Hacızade, Naile (2003). “Azerbaycan Türkçesinde ‘Göz’ Kelimesiyle Kurulmuş Deyimlerin Anlam Özellikleri”. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 13, s. 87-103.

İlhan, Nadir (2007). “Atasözleri ve Deyimlerde Beden Kelimeleri ve Kavram Alanları”. *Türk Dili*, S. 93/671, s. 761-769.

Kaçarava, Nana (1996). “Türkçede ‘Göz’ ile Başlayan Deyimler”. *Türk Dili*, S. 650, s. 129-133.

Kapal, Münire Nurefşan (2012). “Nefi Dîvanında Gönül”. *Turkish Studies*, S. 7/3, s. 1605-1618.

Kaplan, Mahmut (2015). “Alvarlı Efe Muhammed Lütfi Divanı’nda Gönüle Dair”. *Turkish Studies*, S. 10/8, s. 69-94.

Kaplankıran, Dilek (2016). “Kazak Türkçesinde Organ ve Vücut Bölümlerine İlişkin Adlarla Oluşturulan Bitki Adlandırmaları”. *Turkish Studies*, S. 11/15, s. 263-300.

Kara Kütükçü, Nimet (2018). “Kitâb-ı Kânûnçe’de Geçen Organ Adları”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 61, s. 175-190.

Karaağaç, Günay (1993). “Dil, Ağız ve Kulak İle İlgili Kelimelerimiz”. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. VII, s. 85-114.

Karabağ, İmran ve Leyla Coşan (2000). “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almandaki Karşılıkları”. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, S. 96, s. 5-29.

Kırmızı, Yudum (2019). “İnsan Vücutuyla İlgili Adları Sınıflandırma Denemesi: Garibnâme Örneği”. *Dil Araştırmaları*, S. 24, s. 113-122.

Köksal, Mehmet Fatih (2001). “Klasik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu”. *Bilig*, S. 16, s. 127-136.

Kurt, Berker (2017). “Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağızlarına Yansımaları”. *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 6/12, s. 48-61.

Kuzay Demir, Gonca (2016). “Atasözleri ve Deyimlerde Kan Kavramı”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 41, s. 13–35.

Küçük, İslam (2015). “Divan Şiirinde İzaha Muhtaç Beş Deyim: Asâyı Dik-, Kantarlığı At-, Kulağından Fetili Çıkar-, Ay’a Elek As-, Ebu Zambak Oku- ”. *Turkish Studies*, S. 10/8, s. 1697-1706.

Küçük, Salim (2019). “Sözlük Birim Bir Unsur Olarak Türkçede Organ Adlarına Dayalı Ölçü Adları”. *Karadeniz Araştırmaları*, S. XVI/64, s. 647-669.

Nalbant, Mehmet Vefa (2019). “Global Etimolojiler Bakımından Türkçede Bir ‘1’ ve İki ‘2’ Sayı Adları ve Parmak Sözcüğü: Biri İki, İkiyi Bir etmek ve Bir Yerde toplamak”. *Turkbilig/Turkoloji Arastirmalari Dergisi*, S. 37: 53-60.

Naskali Gürsoy, Emine (1997). “Türkçede Parmak ve Beş Parmağın İsimleri”. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 8, s. 233-240.

Oğuz, Orhan (2013). “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Ankara Romanında Beden”. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 37/1, s. 167-199.

Önler, Selim (2021). “Kutadgu Bilig, Nehcü’l-Ferâdis ve Kısasü’l-Enbiyâ’da ‘Yüz’sözcüğü ile Kurulmuş Deyimler”. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 24, s. 204-217.

Önler, Zafer (1998). “XIV-XV. Yüzyıl Türkçe Tıp Metinlerinin Dili ve Sözvarlığı”. *KEBİKEÇ*, S. 6, s. 157-168.

Önler, Zafer (1999). “Kutadgu Bilig’de Organ Adlarıyla Yapılan Deyimler”. *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı. 23-29 Eylül 1996*. Ankara: Türk Dil Kurumu, s. 841-862.

Özakdağ, Nadejda (2018). “Gagauz Yazı Dilinde Göz ile Kurulmuş Deyimlerin Oğuz Grubu Türk Yazı Dilleri ile Karşılaştırılması”. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, S. 3/2, s. 50-70.

Özer, Suat (2017). “Türkçede Vücut Organ Adı Olarak ‘Kulak’ Sözcüğünün Kavramsal İçeriğine Bilişsel Yaklaşım”. *Turkish Studies*, S. 12/7, s. 291-310.

Özkan, Fatma ve Gülim Şadiyeva (2003). “Somatik Deyimler”, *Bilig*, S. 24, s. 138-443.

Özkan, Ömer (2010). “Can ve Ten Kavramları Bağlamında Garib-Name’de İnsana Bakış”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 55, s. 357-368.

Öztürk, Erdem Can (2019). “Divan Şiirinde Kulakla İlgili Deyimler ve Anlam Çerçevesi”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 66, s. 37-82.

Öztürk, Hüseyin (2013). “Deyimler Bağlamında Bazı Organ Adlarının Toplum Değerleriyle İlişkisi”. *Turkish Studies*, S. 8/9, s. 2129-2143.

Poyraz, Esra (2020). “Codex Cumanicus’ta Organ ve Vücut Salgıları Adları”. *Turkophone*, S. 7/3, s. 18-33.

Sarıtaş, Süheyla (2012). “Türk Kültüründe Yüzle İlgili Deyim ve Atasözleri Üzerine Bir Çalışma”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 28, s. 175-181.

Sarıyev, Berdi (2008). “Divan’da ‘Göz’ ve ‘Göz Hastalıkları’yla İlgili Sözcükler Üzerine”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 5/4, s. 13-23.

Somuncu, Melike (2020). “Organ Adları ile Oluşan Argo Kelimelerin Kavramsal ve Yapısal Tasnifi”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 25, s. 144-168.

Stachowski, Marek (2013). “Türkçe Dirsek ‘Dirsek’, Yakutça Tühürges ‘Diz’ ve Bağlantılı Bazı Sözcükler”, Çev. Esra Kayışlı, *Türkbilig*, S. 25, s. 135-142.

Şahin, Hatice (2009). “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler”. *Turkish Studies*, S. 4/3, s. 2020-2036.

Şahin, İbrahim (2010). “Organ Adları Temelinde Kırgızistan Yer Adlarında Ölü Deyim Aktarmaları ve Bunların Yer Adlarında Kullanılışları”. *Bilig*, S. 53, s. 199-218.

Tan, Nail (2013a). “Dili Şişmek Deyimi Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 740, s. 81-84.

Tan, Nail (2013b). “Deyim Sözlüklerine Girmesi Gereken Bir Çeşitleme: Kulaklarının Üzerine Oturmak”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 105/743, s. 69-71.

Tan, Nail (2014). “Diline / Ağzına Yuva Yapmak Deyimi Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 106/748, s. 92-94.

Tanrıdağlı, Gülzade (2000). “Uygur Kültüründe Saç Örgüleri ve Anlamları”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 14, s. 47-53.

Taş, Emine (2020). “Türk Halk Kültüründe Baş”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, S. 13/29, s. 87-108.

Tekin, Talat (1960). “Omuz Kelimesi Hakkında”. *Türk Dili*, S. 9/104, s. 402-403.

Tokay, Yaşar (2012). “Dîvânü Lugâti’t-Türk’te Geçen Çıçalak ‘Serçe Parmak’ ve Çıçamuk ‘Yüzük Parmağı’ Kelimeleri Üzerine Bazı Düşünceler”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 5/22, s. 204-210.

Tokay, Yaşar (2018). “Hüsrev ü Şîrîn’de Organ Adlarıyla Kurulmuş Deyimler”. *International Journal of Language Academy*, S. 6/3, s. 304-330.

Toloraia, Tamar (2020). “El Organ Adıyla Kurulmuş Türk ve Gürcü Deyimlerinde Eşdeğerlikler”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 18, s. 512-519.

Türközü, S. Göksel ve S. Yeşim Ferendeci (2004). “Türkçe ve Korece’deki ‘Baş (Kafa)’ ve Başta Bulunan Organ Adlarıyla İlgili Deyimlerin İncelenmesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 44 /, s. 93-109.

Türmen, Hayret M. (1965). “İnsan Organları Üzerine Atasözleri ve Deyimler”. *Türk Folklor Araştırmaları*, S. 188/9, s. 3681-3682.

Uçar, İlhan (2011). “Baş, Kafa, Ser Kelimelerinin Eş Anlamlılığı ve Baş Kelimesine Divanü Lugati’t Türk Merkezli Bir Yaklaşım”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 4/17, s. 186-203.

Uçar, İlhan (2012). “Türkiye Türkçesinde Organ Adlarıyla Oluşturulmuş Bitki Adları”. *TÜBAR*, S. XXXII, s. 285-306.

Uysal, İdris Nebi (2021). “Mehmet Âkif Ersoy’dan Deyim Araştırmalarına Katkılar: ‘El’ ve ‘Göz’ Organ Adlarıyla Kurulmuş Birkaç Deyim”. *Türk Dili*, S. 831, s. 44-49.

Yılmaz, Kaan (2011). “Organ Adlarının Nesnelere Aktarılmasında Dil-Zihin İlişkisi”. *Turkish Studies*, S. 6/2, s. 1083-1092.

Yüksel, Merve (2014). “Türk Müziğinde ‘Dil’ Sözcüğünün Kullanıldığı Atasözü ve Deyimler Üzerine”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S. 4, s. 171-175.

Türkçe tıp terimleri; tıp ve insan sağlığıyla ilgili genel terimler, organ isimleri, vücut salgıları, ilaç isimleri, tedavi yöntemleri, tedavinin yapıldığı yer, tedavide kullanılan araç ve gereçler, hastalık isimleri ve hastalık belirtilerinden oluşmaktadır.

Tıp terimleri ile ilgili bazı makaleler şunlardır:

Altıntaş, Ayten (1988). “Divânü Lügati’t-Türk’deki Tıp Terimleri”. *Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 65-73.

Doğan, Ahmet Turan (2017). “Türklerin Dünyasından Uzaklaşan Türkçe Tıp Terimleri: Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine”. *SUTAD*, S. 42, s. 37-57.

Murad, Sibel (2019). “Tıp Terimleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, s. 55-67.

Tokat, Feyza (2014). “Türkiye Türkçesinde Tıp Terimleri ile Kurulmuş Deyimler”. *Avrasya Terim Dergisi*, S. 2, s. 11-19.

1.3.2. Organ Adları ile İlgili Bildiriler

Baş, Melike (2014). “Türkçede ‘Ciğer’ Sözcüğü İçeren Deyimlerde Duygu Eğretilmeleri: Bilişsel Dilbilimsel Bir İnceleme”. *27. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, s. 65-71.

Mert, Osman (2007). “Kazak Türkçesinde Hayvan Adlarıyla Kurulan Atasözleri”. *Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu*, 21-23 Mayıs 2007, Almatı-Kazakistan, Edt. Sebahattin Şimşir-Bedri Aydoğan, s. 297-312.

Nakipoğlu, Mine (2008). “Türkçede Kullanılan Vücut Sözcükleri”. *22. Ulusal Dilbilim Kurultayı*, 8-9 Mayıs, Van, s. 319-330.

Nalbant, Mehmet Vefa (2015). “Türkçe Organ Adlarının Öğretiminde Tekerlemelerin Yeri”. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 04-05 Mayıs 2015, Saraybosna-Bosna Hersek, Edt. Hasan Kara, Denizli Pamukkale Üniversitesi Yayınları, s. 245-251.

Tor, Gülseren (2007). “Kazakçada Organ Adlarıyla Kurulan Deyimler”. *Kazakistan ve Türkiye’nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu*, 21-23 Mayıs 2007, Almatı-Kazakistan, Edt. Sebahattin Şimşir-Bedri Aydoğan, s. 119-127.

Sonuç

Bu çalışmada organ adları ile ilgili tespit edilen 16 yüksek lisans tezi; 3 doktora tezi; 4 kitap; 10 kitap bölümü; 92 makale ve 5 bildiri incelenmiştir. Söz varlığı çalışmaları ve özellikle de tıp

terimleri ile ilgili çalışmalarda başlıkta organ adlarına yer verilmediği halde organ adlarından oluşan müstakil bölümlere yer verildiği görülmüştür. Ad bilim çalışmaları da organ adları ele alınmıştır.

Organ adları ile ilgili sınıflandırma çalışmalarına bakıldığında Levent Doğan'ın, Doerfer'in yapmış olduğu sınıflandırmayı esas alarak organ adlarını “Ana ve Ara Temel Kelimeler” olarak ayırdığı ve bu sınıflandırmanın birçok çalışmada kullanıldığı görülmüştür. Kırmızı, “İnsan Vücuduyla İlgili Adları Sınıflandırma Denemesi: Garibnâme Örneği” adlı makalesinde Topografik Anatomiye göre Garibnâme'den tespit ettiği insan vücuduyla ilgili adları sınıflandırmıştır. Bu çalışmaların dışında müstakil bir sınıflandırma çalışması görülmemiştir. Organ adları incelenirken genellikle insan vücuduna ilişkin adların baş ve başa ilişkin adlar, gövde ve gövdeye ilişkin adlar, kollar ve bacaklara ilişkin adlar, iç organ adları ve vücut sıvılarına ilişkin adlar şeklinde sınıflandırıldığı hayvan vücuduna ilişkin organ adlarının ise ayrı başlık altında değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Organ adlarının atasözleri ve deyimlerde kullanımı ile ilgili çalışmaların çokluğu dikkat çekmektedir. Türk Edebiyatının çeşitli eserlerinin yanı sıra Türk lehçeleri ile yabancı dillerdeki organ adlarının kullanımına dair çalışmalar da bulunmaktadır. Yabancılara Türkçe öğretimi alanında da bu konuda çalışmalar görülmüştür. Yine organ adları ile kurulan sözcük gruplarının yapı ve anlam bakımından incelendiği; organ adlarının organda bölüm, bitki, eşya, yiyecek, renk, yer, giysi ve meslek adları yapmakta kullanıldığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde organ adlarının kullanımındaki çeşitliliğin Türkçenin çok anlamlılık özelliğine sahip ayrıntılı gelişmiş bir edebî dil olduğuna delil sayılabileceği söylenilebilir.

Kaynaklar

- Aksan, Doğan (1995). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Engin Yay.
- Aksan, Doğan (1996). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yay.
- Aksan, Doğan (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Aksan, Doğan (1999). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Engin Yay.
- Coşar, Asiye Mevhibe (2008). “Bir Adlandırma Ögesi Olarak Organ Adları”, *Turkish Studies*, S. 3/4, s. 1049-1079.
- Doerfer, Gerhard (1980-1981). “Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu”, Çev. Semih Tezcan, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, S. 1, s. 11.
- Doğan, Levent (2005). “Türk Dilinde Organ Adları Üzerine Bir İnceleme-Ana ve Temel Kavramlar”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6/1, s. 141-163.
- Dökmeci, İsmet (2006). *Tıp Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Medikal Yay.
- Ertuğrul, Levent (2013). *Akademi Tıp Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Akademi Yay.
- Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim Tarihi: 05.06.2021].
- Peate, Ian ve Muraliharan Nair (2014). *Hemşirelik Öğrencileri İçin Anatomi ve Fizyolojinin Temelleri*. Çev. Tuncay Veysel Peker-Deniz Erbaş. Ankara: Palme Yay.